

تلنگر در تلنگر

مروری بر پاسخ‌های همکاران

به مسابقه‌های «تلنگری برای تفکر» سال تحصیلی ۹۰-۱۳۸۹

یدالله رهبری نژاد

عضو شورای برنامه‌ریزی رشد آموزش ابتدایی

اشاره

همواره یکی از درخواست‌های مکرر همکاران شرکت‌کننده در مسابقه‌های «تلنگری برای تفکر»، این بوده است که اعلام کنیم کدام پاسخ‌ها درست و یا درست‌تر بوده است و نظر به نسبی بودن پاسخ‌ها و این که ممکن است اعلام قاطعانه‌ی پاسخ‌های درست، شایسته و صحیح نباشد، ما هم همواره از اجابت این درخواست روی گردان بوده‌ایم. به پیشنهاد یدالله رهبری نژاد، از اعضای شورای برنامه‌ریزی و مسئول مسابقه‌ی تلنگری برای تفکر در مجله، قرار شد راه بینابینی انتخاب و پاسخ‌های ارسالی همکاران به برخی از مسابقه‌های سال تحصیلی ۹۰-۱۳۸۹، به شکلی ویژه بررسی شود. رهبری نژاد، این کار را تا پایان دوره‌ی پانزدهم، در چندین نوبت انجام خواهند داد. از همکارانی که پرسش‌های مسابقه‌ی سال قبل را ندیده‌اند و یا فراموش کرده‌اند، درخواست می‌کنیم حتماً بار دیگر سؤال‌ها را مشاهده و مطالعه کنند.

ارائه شده بود مبنی بر این که در دوره‌ی دانش‌آموزی خود به صورت تبعیض آمیز از سوی آموزگار کلاس تشویق شده و جایزه‌ای (یک دفتر ۱۰۰ برگ و یک بسته ماژیک معمولی) از طرف وی دریافت کرده بود و این امر به عنوان تجربه‌ای ناخوش آیند از آن دوران شیرین دانش‌آموزی، در ذهن ایشان باقی مانده بود.

جمع‌بندی سؤال تلنگری برای تفکر

ارائه‌ی تشویق و هدایای جایزه، روشی مؤثر در ارتقا و تعمیق یادگیری دانش‌آموزان است. در عین حال عدم توجه به برخی نکات و ظرافت‌های این کار، نتایج سویی همانند آن چه در این تجربه ملاحظه کردید، بر جای می‌گذارد. به نظر شما رعایت چه نکات و ملاحظات در انجام این کار می‌تواند به شکل‌گیری یک تجربه‌ی خوش آیند و ماندگار در ذهن دانش‌آموزان منجر شود؟

پاسخ‌های برآمده از تفکر همکاران محترم

۱. تشویق نباید به‌خاطر مقایسه‌ی دانش‌آموز با دانش‌آموز دیگری

همان گونه که اطلاع دارید از مهرماه ۱۳۸۸ مسابقه‌ای تحت عنوان «تلنگری برای تفکر» براساس محتوای مجله به اجرا درآمده است که با استقبال بسیار چشم‌گیر شما همکاران محترم روبه‌رو شده است. از جمله اهدافی که بر این کار مترتب است عبارتند از:

۱. تقویت فضای تعاملی بیشتر، میان برنامه‌ریزان مجله و مخاطبان آن
۲. ایجاد فرصت‌هایی برای تفکر و یادگیری بیشتر برای مخاطبان از طریق بررسی تجربیات و رویدادهای آموزشی و تربیتی.

نکاتی که همواره از سوی شما همکاران محترم به دفتر مجله منعکس می‌شد، انتخاب و تقدیر از شرکت‌کنندگان و انعکاس بازخورد مسابقات بود که این موضوع با استقبال برنامه‌ریزان مجله روبه‌رو شد و مقرر شد در پایان هر سال تعدادی از شرکت‌کنندگان فعال تقدیر شوند و جمع‌بندی نظرات به صورت خلاصه، تدوین و ارائه شود. در این شماره بخشی از این جمع‌بندی در اختیار شما قرار می‌گیرد.

۱) در صفحه‌ی ۲۳ مجله‌ی رشد آموزش ابتدایی، شماره‌ی ۲ سال ۱۳۸۹ خاطره‌ای از همکار گرامی سرکار خانم **نسرین صیادی**

اول تا سوم تشویق شوند، بلکه افرادی که نسبت به قبل پیشرفت داشته‌اند نیز تشویق گردند.

۱۷. تشویق اگر بیشتر و یا کمتر از حد انتظار کودک باشد، اثرات نامطلوب برجای گذارد.

۱۸. تشویق باید بلافاصله پس از انجام یک کار قابل تقدیر انجام گیرد.

۱۹. در هدیه دادن به سن و جنسیت دانش‌آموز توجه شود.

۲۰. از افراط و تفریط در اهدای جایزه خودداری شود.

۲۱. تشویق بدون قید و شرط و صادقانه باشد.

۲۲. تشویق‌های غیرمادی مثل در آغوش گرفتن، لیخند زدن، استفاده از عبارتهای کلامی مثل آفرین، مرحبا، دوستت دارم و... هم در نظر گرفته شود.

۲۳. در کنار تشویق‌های فردی، به

تشویق‌های گروهی هم توجه شود.

۲۴. جایزه باید برای دانش‌آموز

ارزش‌مند باشد، به طوری که آن

را نگه دارد و هر بار با نگاه کردن

به آن احساس خوبی در او ایجاد شود.

باشد. چون هر فردی استعداد و توانایی‌های مختص به خود دارد و بایستی تفاوت‌های فردی را در نظر داشت.

۲. تشویق باید درست، به‌جاء، متنوع و متناسب با سن و کار دانش‌آموز باشد تا ارزش خود را برای همیشه حفظ کند.

۳. تشویق باید هدف‌دار و ثمربخش و سازنده باشد و زمینه‌ی رشد و شکوفایی استعدادهای فرد را فراهم کند و دانش‌آموزان دیگر را نیز به جنب‌وجوش و ابتکار وادارد تا آن‌ها دلیل تشویق را جویا شوند و باعث حسادت و حساسیت آنان نشود.

۴. میزان تشویق باید با نوع فعالیت مثبت دانش‌آموز تناسب داشته باشد.

۵. تشویق باید جنبه‌ی تربیتی داشته باشد، به نحوی که موجب گستاخی دانش‌آموز نشود.

۶. تشویق باید به صورت طبیعی انجام شود تا دانش‌آموز آزادانه و شخصاً نتیجه و مزه‌ی اعمال خوب خویش را بچشد.

۷. تشویق باید تا حد امکان جواب‌گوی یکی از نیازهای روانی،

عاطفی و یا اجتماعی دانش‌آموز باشد.

۸. درباره‌ی تهیه‌ی جایزه به

صورت مستقیم یا غیرمستقیم از

دانش‌آموز نظرخواهی شود تا جایزه‌ای که به او

داده می‌شود مورد علاقه و استفاده‌ی بیشتر او قرار گیرد

و به عنوان ارزش به آن نگاه کند.

۹. هم‌آهنگی بین خانه و مدرسه در نحوه‌ی

تشویق دانش‌آموزان به‌وجود آید.

۱۰. تشویق دانش‌آموزان به عنوان یک روش محرک و

جهت‌دهنده، جزو برنامه‌های تربیتی مدرسه قرار گیرد.

۱۱. تشویق، مختص دانش‌آموزان برجسته و ممتاز

نباشد، بلکه می‌توان دانش‌آموزان ضعیف کلاس را به

بهانه‌های گوناگونی تشویق و دل‌گرم کرد.

۱۲. تشویق نباید صرفاً جنبه‌ی مادی داشته باشد،

بلکه با ایجاد انس و ابراز علاقه به دانش‌آموز به صورت

غیرمستقیم و پرجاذبه، می‌توان ارزش فوق‌العاده در روح و

روان دانش‌آموزان برجای گذاشت.

۱۳. همراه با اهدای جایزه، محسنات

دانش‌آموز بازگو شود.

۱۴. رفتار و عمل فرد

تشویق شود نه خود او.

۱۵. تشویق باید عاری

از تبعیض باشد.

۱۶. صرفاً نباید نفرات

۲۵. انتخاب و اهدای جایزه براساس برنامه‌ی مشخص باشد.
۲۶. جوایز از نظر زیبایی، قیمت و حتی حجم تفاوت چشم‌گیری با هم نداشته باشند.
۲۷. ملاک ارائه‌ی تشویق فقط درس یا دروس خاصی نباشد، بلکه همه‌ی دروس، اخلاق و رفتار دانش‌آموز در نظر گرفته شود.

نکته

همان‌گونه که همکاران محترم تأیید کرده‌اند تشویق و تقدیر از عملکرد افراد، تثبیت و تقویت آن را به دنبال دارد. لیکن این امر مستلزم رعایت اصولی است که می‌تواند هدف فوق را تضمین کند. باران که در طراوت طبعش خلاف نیست در باغ لاله روید و در شوره‌زار خس اگرچه تشویق جرقه‌ای است که شعله‌های رفتار افراد را فروزان تر می‌کند، لیکن تکیه نداشتن آن به موازین و برنامه مشخص می‌تواند نتایج منفی بسیاری به همراه داشته باشد.

۲ در صفحه‌ی ۳۱ مجله‌ی رشد ابتدایی، شماره‌ی ۲ سال ۱۳۸۹ خاطره‌ای از همکار گرامی سرکار خانم **عصمت ابراهیمی کوهستانی** ارائه شده بود مبنی بر این که وی یک روز درحال تدریس موضوع «پوشش بدن جانوران»، در بخشی به پوشش سخت لاک‌پشت و حلزون اشاره می‌کند که یکی از دانش‌آموزان کلاس از او می‌خواهد تا امکان دیدن حلزون را برایشان فراهم کند. خانم ابراهیمی با جست‌وجوی فراوان حلزونی را پیدا می‌کند و در یکی از ساعت‌های درس علوم تجربی در معرض دید دانش‌آموزان کلاس قرار می‌دهد و از دانش‌آموزان می‌خواهد با دقت به آن نگاه کنند. خانم ابراهیمی از این خاطره به عنوان یک درخواست، یک اتفاق و یک روز خوب یاد کرده است.

سؤال تلنگر برای تفکر

قطعاً شما هم مثل ما بر این باورید که این اتفاق، یک فرصت خوب برای یادگیری بچه‌ها ایجاد کرده است. حال شما، تناسب میزان وقت صرف شده برای یافتن و به نمایش گذاشتن حلزون با میزان فایده و استفاده از منظر یادگیری برای دانش‌آموزان (فقط دیدن حلزون) را چگونه ارزیابی می‌کنید؟ اگر شما به جای این آموزگار محترم بودید، از این فرصت یادگیری برای دانش‌آموزان خود چگونه استفاده می‌کردید؟ یکی از مهارت‌هایی که پرورش آن‌ها از هدف‌های اصلی آموزش

«علوم» به‌شمار می‌رود، «مهارت مشاهده» است و عبارت از فرآیندی است که از طریق آن به پدیده‌های محیط اطراف توجه می‌کنیم و از آن‌ها آگاه می‌شویم، مشاهده، ممکن است به کمک یک حس یا ترکیبی از حواس صورت گیرد. به عبارت دیگر مشاهده، ما در مهارت‌ها و یادگیری است و بر پایه‌ی آن می‌توان در کسب سایر مهارت‌ها موفق شد. آنچه که ذکر آن ضروری است تفاوت بین دیدن و مشاهده کردن است. دیدن امری اتفاقی و گاهی غیرارادی است ولی مشاهده، امری ارادی است و به عبارت دیگر مشاهده، عمل دیدنی است که در آن از همه‌ی حواس استفاده می‌شود. هدف از مشاهده‌ی یک پدیده، جمع‌آوری اطلاعات برای یافتن تفاوت‌ها، شباهت‌ها و طبقه‌بندی و به بیانی کلی‌تر بی‌بردن به چپستی آن است.

در این تجربه و فرصت یادگیری که توسط خانم ابراهیمی از طریق مشاهده‌ی حلزون برای دانش‌آموزان کلاس فراهم شده بود. فعالیت‌های یادگیری بسیاری با محوریت مشاهده‌ی حلزون قابل انجام بود که از جمله‌ی آن‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. دانش‌آموزان، حاصل مشاهدات خود را بیان کنند.
۲. دانش‌آموزان، حاصل مشاهدات خود را نقاشی کنند و یا قصه‌ی تخیلی از آن بسازند.
۳. دانش‌آموزان، خود را به جای آن پدیده (حلزون) قرار دهند و احساس خود را بنویسند و یا بیان کنند.
۴. دانش‌آموزان، براساس مشاهده‌ی خود، سؤال پژوهشی طرح کنند

علاوه بر این، این پدیده می‌توانست محور برنامه‌ی یک کار گروهی باشد به نحوی که:

۱. گروهی از دانش‌آموزان، پوشش بدن حلزون را مشاهده کنند و آن را با پوشش بدن سایر جانوران مقایسه کنند.
۲. عده‌ای در راه رفتن حلزون توجه کنند و نقش شاخک را در این زمینه بررسی و شباهت راه رفتن جانوران دیگر با حلزون را بیان کنند.
۳. عده‌ای دلیل قرار گرفتن حلزون درون لاک را مطالعه کنند.
۴. گروهی، محل زندگی و سیستم دفاعی آن را بررسی کنند.

هم‌چنین این رویداد را می‌توان به یک فرصت خدشناسی تبدیل کرد و با بهره‌گیری از روش تلفیق در آموزش و ایجاد زمینه‌ی تعمق و تفکر، عظمت خلقت را برای دانش‌آموزان تبیین کرد و موضوع آموزش دینی قرار داد. این‌گونه است که چگونه یادگرفتن و چگونه اندیشیدن را می‌توان به کودکان آموخت و آنان را که این‌گونه می‌اندیشند و عمل می‌کنند باید **معلم‌ان مولد** نامید.